

Передмова

Ви вважаєте, що вивчати правила правопису нецікаво? Помиляєтесь!

У захоплюючу мандрівку сторінками правопису вас запрошує Принцеса Примхливих Правил. Прочитавши цю книгу, ви дізнаєтесь про примхи Апострофа, володіння Великої Букви, таємниці географічних назв, дива Знака М'якшення і ще багато про що...

Допоможе нам у цьому казка — чарівна стежина до розуму і серця. Якщо правила сприймаються через асоціації, закарбовуються як маленькі відкриття і незвичайні дива — вони запам'ятовуються і стають зрозумілими.

Все на світі сповнене таємниць, а найбільша з них — таємниця слова.

Є у володіннях мови Царство Орфографія. Владарює там суворий Правопис. Є у нього внучка — Принцеса Примхливих Правил. Дуже хотілося Правопису, щоб його внучка росла допитливою і кмітливою, щоб вона оволоділа секретами мовної грамотності.

Тому й дав Правопис дівчинці таке незвичайне ім'я — Принцеса Примхливих Правил. Правила, вважав Правопис, недостатньо за-вчити, їх треба розуміти, вміло застосовувати.

Внучка ще змалку уважно прислухалася до пояснень і порад дідуся, який вчив її чітко дотримуватися правил написання слів, побудови словосполучень і речень.

Бесіди з дідусям допомогли їй запам'ятати винятки з правил, сформували навички грамотного письма.

Прислухайтесь і ви до їхніх бесід. Може, це допоможе вам краще зрозуміти правила, відкрити таємниці слова.

Отож, разом із Принцесою Примхливих Правил вирушайте у цікавий світ Орфографії!

ПРИМХИ АПОСТРОФА

Зустріч з Апострофом стала для Принцеси Примхливих Правил першим випробуванням. Вона легко запам'ятала правило:

- ! Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначають **апострофом**.

Апостроф пишуть перед **я, ю, є, ї**:

- після губних приголосних (**б, п, в, м, ф**): **б'ю, в'яз, Вячеслав, п'ю, м'ясо, Стеф'юк**.

Але виявилось, що не все так просто...

— Чому не пишуть апостроф у словах *свято, цвях, дзвукнути, мавпячий, тьмянний*? — задумалась дівчинка.

Помітивши, що внучка розгубилася, Правопис порадив порівняти будову слів *п'ять* і *свято*, виділивши у них корінь.

! Коли у слові перед губним звуком стоїть приголосний, що належить до кореня, апостроф не пишуть: *св'ято, цв'ях*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишуть, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'язати, розм'якшити*.

— Не забудь про мене! — почувся тоненький голосочок звука [p]. — У словах, де я стою перед губними, вимова роздільна і апостроф пишуть: *верб'я, торф'яний, черв'як*.

— А тепер напиши словниковий диктант і порівняй вимову й написання слів, — звернувся Правопис до внучки.

бур'ян — *буряк*, *буря*

матір'ю — *крюк*

кар'єр — *Рєпін*

— Мабуть, тут секрет написання теж у вимові, — замислилась дівчинка.

! Апостроф не пишуть, коли *р'я, р'ю, р'є* означають сполучення м'якого [p´] з наступними [a], [y], [e], а коли [p] вимовляють твердо, апостроф пишуть: *бур'ян, буряк*.

— Відчула себе Принцесою Примхливих Правил? — запитав Правопис.

— Тепер ти справишся і з написанням слів з префіксами та складних слів, перша частина яких закінчується на твердий приголосний: *без'язикий, від'їзд, з'єднаний, під'їхати, дит'ясла, пів'яблука, пів-Європи*.

— Чому ж у слові *пів-Європи* апостроф не пишуть?

— Подумай про значення слова! — порадив Правопис.

— *Пів-Європи* — власна назва, — здогадалась дівчинка.

— А чому пишуть апостроф у слові *Лук'ян*? Жодним правилом це написання не пояснюється.

! *Лук'ян* сам собі хазяїн: після **к**, що позначає твердий звук [к], перед **я** пишуть апостроф. Подбав *Лук'ян* і про своїх нащадків: всі похідні від нього слова теж пишуть з апострофом: *Лук'яненко, Лук'янчук, Лук'янівка, Лук'янович*.

— А тепер запрошую тебе в гості до слів іншомовного походження. З ними апостроф дружить ще більше.

! В іншомовних словах апостроф вживають не тільки після губних, а й після шиплячих та після **г, к, х**: *комп'ютер, інтерв'ю, прем'єр, миш'як, кар'єра, Монтеск'є, Русс'є, Фур'є*.

— А як пояснити написання апострофа у словах *ін'єкція, ад'ютант, кон'юнктура*?

— Апостроф тут пишуть після кінцевого приголосного префікса.

Порівнявши написання українських та іншомовних слів, коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у** (*бязь, бюджет, бюро, пюнітр, фюзеляж, рюкзак, Мюллер, Гюго, Кюв'є*), дівчинка помітила спільне і відмінне у їх вимові та правописі.

Дідусь, задоволений знанням дівчинки і її вмінням порівнювати і аналізувати, зауважив:

— Як бачиш, вживання апострофа підпорядковано певним правилам. Знаєш їх — і написання слів вже не здається примхами Апострофа, а пояснюється законами її величності Мови.

— А про Апостроф поети навіть вірші складають. Ось послухай:

Апостроф

Я у полум'ї, в сузір'ї,
В пам'яті і у сім'ї.
В надвечір'ї, у міжгір'ї,
В п'єсі, в м'яті, в солов'ї.

В п'ятниці, в м'ячі, у пір'ї,
В черв'яку і у в'юні,
В п'явці, в'язі, у подвір'ї,
В п'ятці добре теж мені!

В'ю, б'ю, п'ю, в'яжу, не в'яну,
У кар'єр мій шлях лежить.
І на лаву дерев'яну
Часом ляжу відпочить.

З матір'ю пісні співаю
Для рум'яних немовлят.
В м'яч з хлоп'ятами ганяю
Двадцять п'ять хвилин підряд.

Хоч малий, та є здоров'я,
Щоб побути скрізь зумів.
Я прив'язаний любов'ю
До таких хороших слів.

В бур'янах я теж гуляю,
Часом весь у реп'яхах!
В риб'ячій сім'ї буваю
І в м'яких дитячих снах.

У п'ятірці, у дев'ятці,
У солом'янім брилі,
У Дем'янку, у Мар'янці,
В гороб'ятка на крилі.

У прив'ялому листочку,
Що давно води не п'є.
У зав'язанім клубочку,
І у м'ясі також є!

Не вдягайте колір тьмяний,
Як на свято їдете!
Пийте, діти, сік морквяний.
Не забудьте і про те,

Що апострофа немає
Ще у деяких словах.
Ці слова хай кожен знає:
Мавпячий, бюро і цвях.

Н. Красоткіна

У багатьох словах тут апостроф знадобився, бо, як сказано у вірші, він *“прив'язаний любов'ю до таких хороших слів”*.

Треба поважати цей знак і дотримуватись правил його написання.

У ВОЛОДІННЯХ ВЕЛИКОЇ БУКВИ

Відповідати за написання власних назв Орфографія доручила Великій Букві.

Принцеса Примхливих Правил з нетерпінням і побоюванням чекала зустрічі з нею: дуже хотілося розібратись у написанні слів (правил на цю тему, мабуть, найбільше у правописі)... Чи зуміє вона подолати оті складні орфографічні лабіринти, відповісти на численні “чому?”.

Питання виникли вже після читання правила:

! З великої букви пишуть індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, прізвиська: *Олена Шевченко*.

А в примітці сказано:

Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуть з малої літери: *донжуан, лавелас, робінзон...*

Дівчинка порівняла речення:

- Не всі стародавні греки були *афродітами, геркулесами, аполлонами*, але в них був ідеал краси (*О. Довженко*).
- Щоденно *пілати* розпинають, морозять, шкварять на огні! (*Т. Шевченко*).
- Гей, нові *Колумби* й *Магеллани*, напнемо вітрила наших мрій! (*В. Симоненко*).
- Наш люд має в собі багато сили, щоб родити *Шевченків, Федьковичів* і *Франків*. (*В. Стефаник*).

— Здається, написання цих слів мають відповідати примітці, але їх пишуть чомусь по-різному. Може, тут помилка?

Велика Буква, якій сподобалась допитливість дівчинки, пояснила:

— Якщо власні назви вжито в загальному значенні, але в підкреслено позитивному плані, то їх пишуть з великої літери, в інших випадках — з малої.

— Значить, у словосполученнях *новітні наполеони* (завойовники), *жалюгідні квіслінги* й *їуди* (зрадники), *підступні донжуани* такі назви треба писати з малої букви?

— Так! Деякі прізвища стали загальними назвами предметів: *браунінг* (пістолет), *галіфе* (штани), *дизель* (двигун), *макінтош* (одяг), *максим* (кулемет), *рентген* (апарат), *френч* (одяг).

Так само пишуть загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *мічурінець*, *пушкініст*, *шевченкіана*, *робінзонада*.

Принцесу зацікавило слово *робінзонада*. Мабуть, ним називають пригоди людей, яким випало жити на безлюдних островах. Захоплюючи книжку Даніеля Дефо “Робінзон Крузо” вона читала, але тоді не замислювалася над тим, чи був Робінзон насправді й чи були в нього попередники і послідовники.

Заглибившись у читання оповідань цікавої географії, вона дізналася, що серед безмежних просторів океанів ще й досі чимало безлюдних островів.

На деяких із них іноді поселяються сучасні робінзони. Переважно це робінзони за власним бажанням, диваки, які вирішили покинути суспільство. Цікаво, що одним із таких робінзонів була дівчина, дев’ятнадцятирічна австралійка, яка провела на безлюдному острові біля узбережжя Австралії цілий рік.

Отже, робінзонади існують і досі, хоч сховатися у наш час — справа майже безнадійна...

— А як пояснити написання назв міфологічних істот? Їх пишуть то з великої, то з малої літери...

— Родові назви міфологічних істот пишуть з малої літери: *ангел*, *лісовик*, *мавка*, *русалка*, *фея*. Якщо ж вони вживаються

як назви дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, їх пишуть з великої літери: *Мавка, Перелесник, Той, що греблі рве*.

— Чому ж тоді назви персонажів із казок, творів для дітей *Баба Яга, Дід Мороз*, іноді пишуть з малої букви?

— Якщо вони не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні назви, їх пишуть з малої літери: *баба-яга, дід-мороз*.

Велика Буква порадила дівчинці звернути увагу на написання індивідуальних назв міфологічних істот і божеств. Зацікавившись, дівчинка вирішила укласти міфологічний словничок. Це допоможе краще запам'ятати написання таких назв.

Грецькі та римські боги*

Аїд (Плутон) — цар підземного царства мертвих.

Аполлон (Феб) — бог сонячного світла, покровитель мистецтва.

Арес (Марс) — бог війни.

Артеміда (Діана) — богиня мисливства.

Асклепій (Ескулап) — бог-лікар.

Афіна Паллада (Міневра) — богиня мудрості й воїнської звитяги.

Афродіта (Венера) — богиня краси й кохання.

Геліос — бог сонця.

Гера (Юнона) — дружина Зевса (Юпітера).

Гермес (Меркурій) — вісник богів, покровитель торгівлі.

Гефест (Вулкан) — бог-коваль.

* Спочатку подано грецьке ім'я, потім (у дужках) — римське.

Зміст

Передмова	3
Примхи Апострофа	5
У володіннях Великої Букви	10
Географічні назви розповідають.....	20
Дива Знака М'якшення	26
У лабіринтах Прислівників.....	30
Велика сила маленької частки	41
Слова з подвоєнням у чарівному квітку Мови.....	48
Страшне перо не в гусака (як запам'ятати правопис ненаголошених <i>e</i> – <i>и</i> ?).....	53
Таємниці родового відмінка	59
Підказки складних слів.....	62
Зустріч у творчій студії “Первоцвіт”	67
Казка новорічної ночі	77
Післяслово.....	93
Використана література.....	94